

تأثیر شیوه‌های آموزشی نظام آموزش باز و از راه دور دانشگاه پیام نور بر تغییر منبع کنترل دانشجویان^۱

فریدون یزدانی*

دانشگاه پیام نور مرکز نهاوند

The effect of open and distant educational systems on the students' locus of control in Payam-e-Noor University¹

Fereydoun Yazdani*

Nahavand Payame Noor University, Tehran, Iran

Abstract

Introduction: Locus of Control refers to an individual's perception about the underlying main causes of events in his/her life. Individuals with a high internal locus of control believe that events result primarily from their own behaviour and actions. In contrast, those with a high external locus of control believe that powerful others, fate, or chance primarily determine events. Some educators believe that human beings who have had independence or autonomy in their life, are more likely to have a more intrinsic locus of control than extrinsic.

This research aims to determine whether educational methods applied in payam-e-noor university (as a distance education university) can ultimately change the students' locus of control orientation.

Materials and Methods: This study aimed to investigate the effects of instructional procedures of Payam-e-noor University (as a distance education system) on the change of students' locus of control. The Research method was descriptive (survey research). In this study, data were collected based on the paper-pencil scale of Rotter's locus of control. The reliability of this scale, was formerly improved by specialists and also Movafagh normalized it in Iran. Moreover, in the present study, the reliability was checked by test-retest methods. The achieved correlation was relatively appropriate ($r= 0.75$). The statistical population of this study included all students (male and female) of payam-e-noor University, Nahavand branch. The students in their current semester have been enrolled and studied during the semester. Sampling was done using a combined method (simple random and clustering methods).

Results: The results of this study indicated that there was a significant difference between junior student's locus of control compared with the senior student's locus of control. Also the study revealed that, there was not any significant difference between male and female students' locus of control. Likewise, the research indicated that there was a significant difference between the students' locus of control in different academic disciplines in this university. And finally between student's age and their locus of control there was not any significant relationship.

Conclusion: Considering the findings of this study it can be stated that the distant learning program at Payam-e-noor university has a positive effect in changing the students' locus of control, and this change differed in different fields

Key words

Internal and External Locus of Control, Open and Distance Education System, Learning

چکیده

مقدمه: منبع کنترل به اسنادهایی گفته می‌شود که افراد برای نسبت دادن موفقیت‌ها و شکست‌های خود به عوامل درونی یا بیرونی مورد استفاده قرار می‌دهند. کنترل به عنوان یک متغیر رفتاری یا به طور روشن‌تر توانایی تأثیرگذاران و دستکاری محیط در نظر گرفته می‌شود. برخی محققان اعتقاد دارند که شیوه‌های آموزشی در نظام‌های آموزش از راه دور می‌توانند بر روی منبع کنترل یادگیرنده‌ها تأثیرگذار و خصوصیت اتکالی به خود را در یادگیرندگان رشد دهد. با توجه به این یافته‌ها در این پژوهش تأثیر شیوه‌های آموزشی نظام آموزش از راه دور دانشگاه پیام نور بر تغییر منبع کنترل دانشجویان مورد بررسی قرار گرفته است.

مواد و روش‌ها: روش تحقیق در این مطالعه، توصیفی و از نوع زمینه‌یابی بوده است. ابزار جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه مدادی- کاغذی منبع کنترل جولیان راتر بوده که پایایی این پرسشنامه به تأیید متخصصان رسیده و علاوه بر آن در ایران نیز توسط موفق هنجاریابی شده است. با این وجود، پژوهشگر به شیوه بازآزمایی میزان پایایی این پرسشنامه را مورد بررسی قرار داد و پایایی آنرا تأیید نمود. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان زن و مرد رشته‌های مختلف دانشگاه پیام نور نهاوند را شامل می‌شدند که در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷ در این دانشگاه مشغول به تحصیل بودند؛ برای نمونه‌گیری از این جامعه، از شیوه ترکیبی نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی ساده استفاده شد. نتایج: نتایج این بررسی نشان داد که بین منبع کنترل دانشجویان سال اول و منبع کنترل دانشجویان سال‌های آخر این دانشگاه تفاوت معنادار وجود دارد، لیکن بین منبع کنترل دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری، یافت نگردید. نتایج دیگر تحقیق بیانگر تفاوت معنادار میان منبع کنترل دانشجویان رشته‌های مختلف تحصیلی این دانشگاه بود و نهایتاً بین سن و منبع کنترل دانشجویان نیز رابطه معنادار یافت گردید. نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت که آموزش‌های از راه دور دانشگاه پیام نور تأثیر مثبتی در تغییر منبع کنترل دانشجویان داشته که این تغییر در رشته‌های مختلف متفاوت بوده است.

کلمات کلیدی

منبع کنترل درونی و بیرونی، نظام آموزش باز و از راه دور، یادگیری

مقدمه

منبع کنترل (درونی- بیرونی) یکی از مفاهیم ویژه و پراهمیت در نظریه یادگیری اجتماعی شخصیت (Social Learning Theory of Personality) Julian Rotter است [۱]. منبع کنترل به شیوه‌هایی گفته می‌شود که افراد برای نسبت دادن موفقیت‌ها و شکست‌های خودشان به عوامل درونی یا بیرونی به کار می‌برند. کنترل به عنوان یک متغیر رفتاری یا به طور روشن‌تر توانایی تأثیرگذارند و دستکاری محیط در نظر گرفته می‌شود. واژه منبع کنترل همچنین اشاره بر دریافت علی پیامدهای رفتاری دارد. در نظریه Rotter چنین فرض می‌شود که افراد از لحاظ اعتقاد به مکان کنترل به دو دسته تقسیم می‌شوند: گروهی که موفقیت‌ها و شکست‌های خود را به شخص خود نسبت می‌دهند و گروه دیگری که موفقیت‌ها و شکست‌های خود را به عوامل محیطی نسبت می‌دهند. گروه اول (کسانی که موفقیت‌ها و شکست‌هایشان را به عوامل درون خود مثل توانایی یا کوشش شخصی نسبت می‌دهند) را افراد دارای منبع کنترل درونی می‌نامند و گروه دوم (که موفقیت‌ها و شکست‌هایشان را به عوامل محیطی بیرون خود مثل شانس یا مشکل بودن تکلیف نسبت می‌دهند) را افراد با منبع کنترل بیرونی می‌نامند [۶].

افراد دارای منبع کنترل درونی اعتقاد دارند که رویدادهای مثبتی که در زندگی تجربه می‌کنند تماماً نتیجه برنامه‌ریزی، تلاش و کوشش بی‌گیر خود آنهاست، لذا این افراد برای اعمال و رفتارهای خود قبول مسئولیت می‌کنند. برای مثال دانش‌آموز دیر رسیدن به کلاس درس را به دیر از خانه خارج شدن نسبت می‌دهد

نه به عوامل مبهم بیرونی؛ از طرف دیگر، افراد با منبع کنترل بیرونی بین اعمال و رفتار خود و رویدادهایی که برایشان پیش می‌آید روابط علی مشخصی قایل نیستند و این رویدادها را تماماً محصول شانس، بخت و اقبال، تصادف، تأثیر افراد دیگر و مانند اینها می‌پندارند. مثلاً دانش‌آموزی که در یک درس نمره ضعیفی گرفته، ممکن است چنین استدلال کند که نمره ضعیف او ناشی از غرض‌ورزی معلم بوده است. از آنجاییکه افراد با منبع کنترل بیرونی اعتقاد دارند که رفتارها و اعمالشان بر تقویت‌هایی که دریافت می‌کنند تأثیر چندانی ندارد، برای کوشش‌ها و تلاش‌های خود ارزش چندانی قایل نبوده و تلاش نمی‌کنند تا رویدادها را در زندگی خود تحت تأثیر قرار دهند. در مقابل، کسانی که معتقد به منبع کنترل درونی هستند، اعتقاد دارند که خودشان کنترل زندگی خویشتن را در دست دارند و برای توانمندی و کوشش‌ها و مهارت‌های خودشان ارزش بیشتری قایلند. درونی یا بیرونی بودن منبع کنترل بیانگر یک پیوستار است و هر فردی از نظر منبع کنترل در یک نقطه از این پیوستار قرار می‌گیرد [۴-۲].

درحد افراطی آن فرد تنها خودش را در مقابل رفتارهایش مسئول می‌داند (کنترل درونی) و در حد تقریبی آن، شخص تنها دیگران را مسئول رفتارهای خود می‌داند و یا آنکه رفتارهایش را خارج از کنترل خود (کنترل بیرونی) می‌داند [۵].

پژوهش‌های زیادی در رابطه با مفهوم کنترل در حوزه‌های روانشناسی تربیتی و بالینی صورت گرفته است. افراد دارای منابع کنترل متفاوت، از نظر انگیزش پیشرفت هم با هم تفاوت دارند به این معنا که افراد با منبع کنترل درونی از انگیزش پیشرفت

بالتری نسبت به افراد با منبع بیرونی، برخوردارند. بیرونی‌ها معمولاً احساس می‌کنند که کنترل کمتری بر سرنوشت خودشان دارند. علاوه بر این افراد با منبع کنترل بیرونی بیشتر تحت تأثیر استرس قرار می‌گیرند و بیشتر مستعد به افسردگی بالینی هستند [۶].

پژوهش‌های روانشناختی یافته‌اند که افراد با منبع کنترل درونی قوی از خصایص مثبت بیشتری نسبت به افراد گروه دوم برخوردار هستند. برای مثال آنها گرایش دارند تا بیشتر پیشرفت‌گرا باشند و شغل‌های با درآمد بهتری کسب نمایند.

کریمی در این باره می‌گوید: «بطور کلی ما در موقعیت‌هایی که معتقد باشیم روی آنها کنترل داریم واکنش مثبت‌تری نشان می‌دهیم تا در موقعیت‌هایی که فکر می‌کنیم چنین کنترلی را دارا نیستیم. علاوه افراد معتقد به داشتن کنترل، محیط کاری را لذت بخش‌تر توصیف می‌کنند تا کسانی که چنین اعتقادی ندارند. همچنین عملکرد روی تکالیف روزمره وقتی بهتر خواهد بود که ما فکر کنیم روی سروصدای زیاد [محیط اطرافمان] کنترل داریم، حتی اگر چنین کنترلی در واقع وجود نداشته باشد» [۶]. همچنین مشخص شده زمانی که به سالمندانی که در خانه‌های سالمندان نگهداری می‌شوند امکان احساس کنترل بیشتری در برنامه‌ها و فعالیت‌های روزمره‌شان داده شود، در مقایسه با گروهی که چنین شرایطی برای آنان فراهم نشده است، احساس خوشحالی و سعادت‌مندی بیشتری می‌کنند [۶].

با این حال برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهند که زندگی عاطفی درونی‌ها همیشه مثبت‌تر از بیرونی‌ها نیست، زیرا در برخی مطالعات معلوم شده که درونی‌ها نسبت به بیرونی‌ها، بیشتر مستعد بزهکاری هستند. این احتمال وجود دارد که افراد با منبع کنترل درونی، ناکامی‌ها و نامایماتی را که در زندگی با آنها مواجه می‌شوند به خود نسبت دهند، و در نتیجه آنها نسبت به افراد با منبع کنترل بیرونی، بیشتر در معرض سرزنش خود و افسردگی قرار بگیرند. در این رابطه در یکی از پژوهش‌ها بیان شده که درونی‌ها ممکن است از نظر روانشناختی ناسالم و بی‌ثبات باشند. یک فرد با جهت‌گیری منبع کنترل درونی معمولاً نیاز بیشتری دارد تا این خصیصه خود را به نحو کارآمد با لیاقت‌هایی همچون: خودکارآمدی، توانایی کنترل شخصی در زندگی، و مسئولیت‌پذیری، جفت و جور کند. اما افراد با منبع کنترل کاملاً درونی که فاقد شایستگی، کارآمدی و فرصت‌هایی برای این کار باشند، ممکن است عصبی، مضطرب و افسرده شوند. به عبارت دیگر، درونی‌ها نیاز بیشتری دارند تا به

واقع احساس کنند که می‌توانند در محیط خودشان تأثیرگذار باشند، و اگر این شرایط فراهم نشود ممکن است دچار ناکامی، افسردگی، و یا حتی بزهکاری شوند. گاهی داشتن منبع کنترل بیرونی در افراد دارنده آن می‌تواند منتهی به یک زندگی راحت‌طلب، آسوده و شاد گردد [۷].

گاهی دیده شده که منبع کنترل را به عنوان یک ساختار شخصیتی تغییرناپذیر و با ثبات در نظر می‌گیرند، در صورتی که این عقیده ممکن است گمراه کننده باشد. شواهدی وجود دارد مبنی بر اینکه حداقل در برخی حوزه‌ها، منبع کنترل یک پاسخ به شرایط موجود است [۸]. داده‌های طولی جمع‌آوری شده توسط پژوهشگران، بیانگر این مطلب است که تا سنین میانسالی منبع کنترل افراد به سمت درونی شدن میل می‌کند و بعد از این سن جهت تمایل برعکس می‌شود؛ اگر این دو مفهوم را به معنای دو قطب در نظر بگیریم، شواهد استناد شده توسط Schultz & Schultz بیانگر این مطلب هستند که منبع کنترل تا سنین میانسالی به سمت درونی شدن افزایش پیدا می‌کند. همچنین پژوهشگران بیان می‌کنند که تلاش برای کنترل محیط از سوی انسان بیشتر بین سنین ۸ تا ۱۴ سالگی، آشکار می‌شود. همانگونه که کودک بزرگتر می‌شود، مهارت‌های بیشتری کسب می‌کند و قادر می‌شود تا محیط خودش را کنترل کند. در حمایت از این مطلب پژوهش‌های روانشناختی نشان داده است که کودکان بزرگتر نسبت به کودکان کم سن و سالتر، منبع کنترل درونی بیشتری دارند. یافته‌های مطالعات اولیه درباره منشأ خانوادگی منبع کنترل توسط Lefcourt اینگونه خلاصه شده است: «بنظر می‌رسد که برای توسعه منبع کنترل درونی در افراد، یک روابط گرم، حمایت‌کننده و تشویق‌آمیز از سوی والدینشان، ضروری است» [۹-۱۱].

در ارتباط با تأثیر جنسیت بر روی منبع کنترل افراد، Schultz & Schultz خاطر نشان ساخته‌اند که ممکن است تفاوت‌های خاص مبتنی بر جنس برای مقوله‌های خاصی از فقره سؤالاتی که منبع کنترل را اندازه‌گیری می‌کنند وجود داشته باشد؛ برای مثال آنها به شواهدی استناد می‌کنند مبنی بر اینکه مردان در مقایسه با زنان، منبع کنترل درونی بزرگتری برای سؤالاتی که پیشرفت تحصیلی را مورد سؤال قرار می‌دهند، از خود نشان می‌دهند [۱۰]. همچنین مشخص شده است که برخی مداخلات روانشناختی و تربیتی می‌توانند سبب تغییر منبع کنترل افراد به سمت درونی شوند؛ برای مثال، مشخص شده که برنامه‌های آموزش صحرایی

سه گرایش)، الهیات، حقوق، مهندسی کشاورزی (با سه گرایش)، آمار، زیست‌شناسی (با دو گرایش)، علوم اجتماعی (با دو گرایش)، می‌شدند. برخی از این رشته‌ها تازه تأسیس و برخی نیز سالهاست که در این دانشگاه دایر هستند.

با توجه به ماهیت پژوهش حاضر که لازم بود نمونه‌گیری از دانشجویان تمام رشته‌ها صورت بگیرد و با توجه به اینکه نمونه‌ها باید یا در ترم دوم تحصیل می‌کردند یا در ترم‌های هفت و بالاتر و برخی از رشته‌ها و گرایش‌ها (مثل کلیه گرایش‌های مهندسی کشاورزی، برخی گرایش‌های رشته مدیریت، یکی از گرایش‌های رشته‌های زیست‌شناسی و علوم اجتماعی) به دلیل تازه تأسیس بودن، فاقد دانشجویان ترم هفت و بالاتر بودند، این گروه‌ها از جامعه آماری حذف شدند. علاوه بر آن در رشته‌های ریاضی و آمار نیز چون به ترتیب تعداد لازم دانشجوی ترم دوم و هفت و بالاتر وجود نداشت، این رشته‌ها نیز از جامعه آماری حذف شدند. بنابراین جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان زن و مرد (ترم دوم و پایین‌تر و ترم هفت و بالاتر) رشته‌های نه‌گانه جغرافیا، علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی عمومی، حقوق، الهیات، زیست‌شناسی، مدیریت دولتی و حسابداری می‌شدند که بطور تقریبی تعداد ۳۵۰۰ نفر را شامل می‌شدند.

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، ترکیبی از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی ساده بود. ابتدا رشته‌های تحصیلی به عنوان خوشه‌های اصلی تعیین و سپس یک یا دو کلاس درس (بسته به اینکه تعداد لازم آزمودنی در کلاس درس اول باشد یا نباشد) در هر رشته تحصیلی به عنوان خوشه دوم، به روش تصادفی ساده انتخاب شدند؛ پس از انتخاب کلاس‌های یاد شده در مرحله دوم در هر یک از رشته‌های تحصیلی، پژوهشگر افراد موجود در کلاس را نیز به شیوه تصادفی ساده و به گونه‌ای که زیر مجموعه‌ها (زن و مرد) نیز به نسبت درست در نمونه‌ها حضور داشته باشند، انتخاب نمود. کل نمونه‌ها در این پژوهش به تعداد ۲۷۰ نفر دانشجوی است که شامل ۳۰ نفر آزمودنی برای هر رشته تحصیلی است. البته چون حضور در کلاس اجباری نبود، طبیعتاً در مرحله آخر فقط از بین افرادی که در کلاس حضور داشتند و نامشان فهرست می‌شد، نمونه‌گیری تصادفی ساده به عمل آمد؛ و این یکی از محدودیت‌های این پژوهش به حساب می‌آید.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه منبع کنترل Rotter بوده است. این ابزار یک پرسشنامه مدادی-کاغذی یا عینی شخصیتی با ۲۹ ماده است که توسط Rotter جهت اندازه‌گیری منبع کنترل بیرونی و درونی تهیه گردیده است. داشتن نمره بالا در این

خارج از کلاس درس بر روی منبع کنترل دانش‌آموزان تأثیرگذار است [۷].

Neill اعتقاد دارد که داشتن منبع کنترل درونی می‌تواند با یک سری خصوصیات شخصیتی همچون خوداتکایی (Self-control)، کنترل شخصی (Personal control) و خودرأیی (Self-determination) و مانند اینها در افراد همبستگی داشته باشد [۷]. با توجه به اینکه پژوهش‌ها نشان داده‌اند که منبع کنترل قابل تغییر است و محیط در این فرایند تغییر، اثرگذار است؛ پژوهشگر بر آن شد تا تأثیر نظام آموزش از راه دور دانشگاه پیام نور را بر منبع کنترل دانشجویان این دانشگاه مورد بررسی قرار دهد. نظام آموزش باز و از راه دور یک نظام آموزشی است که در آن، نقش یادگیرنده نقشی محوری و اساسی است، یادگیرنده اتکای کمی به معلم دارد و مسئولیت اصلی یادگیری نیز برعهده اوست. نگارنده اعتقاد دارد این گونه نظام‌های آموزشی که در آن به مسئولیت‌پذیری بیشتری از سوی یادگیرندگان تأکید می‌شود، می‌تواند خصوصیت اتکای به خود را در یادگیرندگان رشد دهد و همانگونه که پژوهشگران گفته‌اند، خصیصه‌ی خوداتکایی با منبع کنترل درونی در افراد، همبستگی مثبت دارد.

فرضیه‌های این پژوهش شامل موارد زیر است:

- بین منبع کنترل دانشجویان ترم دوم و منبع کنترل دانشجویان ترم‌های آخر (ترم هفتمی‌ها و بالاتر) دانشگاه پیام نور مرکز نهاوند، تفاوت معنادار وجود دارد.
- بین منبع کنترل دانشجویان زن و مرد دانشگاه پیام نور نهاوند، تفاوت معنادار وجود دارد.
- بین منبع کنترل دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه پیام نور نهاوند، تفاوت معنادار وجود دارد.
- بین سن و منبع کنترل دانشجویان دانشگاه پیام نور نهاوند، رابطه معنادار وجود دارد.

مواد و روش‌ها

روش پژوهش در این تحقیق، توصیفی و از نوع پیمایشی بوده است. جامعه آماری در این پژوهش شامل کلیه دانشجویان زن و مرد (ترم دوم و ترم هفت و بالاتر) رشته‌های مختلف دانشگاه پیام نور مرکز نهاوند بوده است. تعداد کل دانشجویان شاغل به تحصیل در این دانشگاه در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷، ۳۷۶۳ نفر بوده اند. در سال تحصیلی یادشده در این مرکز، تعداد ۱۲ رشته تحصیلی کارشناسی دایر بوده؛ این رشته‌ها شامل رشته‌های جغرافیا، علوم تربیتی، روانشناسی عمومی، ریاضی (با دو گرایش)، حسابداری، مدیریت (با

فرضیه اول:

بین منبع کنترل دانشجویان سال اول و منبع کنترل دانشجویان سال آخر دانشگاه، تفاوت معنادار وجود دارد». نتایج تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون کای دو بیانگر وجود تفاوت معنادار بین منبع کنترل دانشجویان سال اول در مقایسه با دانشجویان سال‌های آخر بود، بنابراین فرض صفر مبنی بر عدم تفاوت معنادار میان دو گروه رد و فرض محقق پذیرفته گردید (به جدول ۱ نگاه کنید).

جدول ۱: مقایسه مجذور خی محاسبه شده با مجذور خی جدول و سطح معناداری

d.f درجه آزادی	سطح اطمینان		محاسبه شده χ^2
	۰/۰۱	۰/۰۵	
۱	جدول χ^2	جدول χ^2	۷/۸۴
۱	۶/۶۴	۳/۸۴	نتیجه معنادار نیست

همان‌گونه که از داده‌های تحلیل شده در جدول ۱ استنباط می‌شود، می‌توان فرض صفر را رد و فرض خلاف (فرض محقق) را پذیرفت و نتیجه گرفت که: «بین منبع کنترل دانشجویان سال اول و منبع کنترل دانشجویان سال آخر دانشگاه، تفاوت معنادار وجود دارد».

فرضیه دوم:

«بین منبع کنترل دانشجویان زن و مرد دانشگاه پیام نور تفاوت معنادار وجود دارد».

نتایج تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون کای دو بیانگر عدم وجود تفاوت معنادار میان منبع کنترل دانشجویان زن در مقایسه با دانشجویان مرد بود. بنابراین فرض صفر مبنی بر عدم تفاوت معنادار میان دو گروه پذیرفته و فرض محقق رد گردید (به جدول ۲ نگاه کنید).

جدول ۲: مقایسه مجذور خی محاسبه شده با مجذور خی جدول و سطح معناداری

d.f درجه آزادی	سطح اطمینان		محاسبه شده χ^2
	۰/۰۱	۰/۰۵	
۸	جدول χ^2	جدول χ^2	۱۷/۰۲۶
۸	۲۰/۰۹	۱۵/۵۱	نتیجه معنادار نیست

مقیاس، نشانگر اعتقاد به منبع کنترل بیرونی تقویت رفتار است [۲]. شش گزینه از گزینه‌های این پرسشنامه سوالات خنثی یا انحرافی محسوب می‌شوند. پرسشنامه مذکور توسط برخی محققان داخلی برای اجرا روی دانش‌آموزان هنجاریابی و استاندارد شده است. به عنوان مثال موفق این پرسشنامه را بر روی دانش‌آموزان شهر مشهد، هنجاریابی کرده است [۲]. پژوهشگر این پرسشنامه را از رساله موفق اقتباس کرده است؛ البته اصل پرسشنامه نیز که توسط Rotter به زبان انگلیسی تهیه شده بود، از شبکه جهانی اینترنت، دانلود شد و با ترجمه آن مطابقت داده شد و برخی اصلاحات ترجمه‌ای نیز در آن صورت گرفت تا از روایی آن، اطمینان حاصل شود. همچنین برای اطمینان از اینکه پرسشنامه مذکور پایایی لازم را داراست، از شیوه بازآزمایی (Test-retest) استفاده شد؛ در این فرایند، به فاصله یک هفته بر روی تعداد محدودی دانشجو (۴۰ نفر) که به نوعی نماینده جامعه پژوهش به حساب می‌آمدند، دو بار به اجرا درآمد و میزان همبستگی محاسبه شده در این دو بار اجرا با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون عدد ۰/۷۵ را نشان داد، که این رقم بیانگر پایایی کافی ابزار مذکور است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نظر تحقیق، پرسشنامه منبع کنترل درونی و بیرونی Rotter بر روی دانشجویانی که به شیوه تصادفی از میان کلاس‌های درس انتخاب شده بودند، اجرا و پس از محاسبات لازم منبع کنترل درونی آزمودنی‌ها تعیین می‌گردید؛ به این ترتیب که اگر فرد در پرسشنامه منبع کنترل Rotter حداقل به ۹ فقره یا بیشتر از سوالات پرسشنامه (۹ فقره از سوالات اصلی نه انحرافی) پاسخ بیرونی می‌داد، منبع کنترل بیرونی تعیین می‌گردید، اما اگر آزمودنی در پرسشنامه منبع کنترل Rotter به ۱۵ فقره یا بیشتر از سوالات پرسشنامه (سوالات اصلی نه انحرافی) پاسخ درونی می‌داد، منبع کنترل درونی شناخته می‌شد. علاوه بر اینها، به منظور ایجاد پیوند میان نتایج تحقیق با ادبیات پژوهشی پیشین، پژوهشگر مفاهیم و نظریات مرتبط به تحقیق را به شیوه مطالعه کتابخانه‌ای، جمع‌آوری و رابطه‌های منطقی میان این نظریه‌ها و مفاهیم را با نتایج تحقیق حاضر، به بحث و بررسی گذاشته است.

نتایج

پژوهشگر برای آزمون فرضیات مطرح شده از آزمون آماری کای دو و نیز ضریب همبستگی استفاده نموده است. در زیر یافته‌های پژوهش به ترتیب بیان فرضیات مطرح می‌شوند.

فرضیه سوم:

«بین منبع کنترل دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه پیام نور نپاوند، تفاوت معنادار وجود دارد».

همان‌گونه که از داده‌های تحلیل شده در جدول ۳ استنباط می‌شود، می‌توان فرض صفر را رد و فرض محقق را پذیرفت و نتیجه گرفت که: «بین منبع کنترل دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه پیام نور، تفاوت معنادار وجود دارد». (به جدول ۳ نگاه کنید).

جدول ۳: مقایسه مجذور خی محاسبه شده با مجذور خی جدول و سطح معناداری

df درجه آزادی	سطح اطمینان		X ^۲ محاسبه شده
	۰/۰۱	۰/۰۵	
۱	۰/۰۱	۰/۰۵	۰/۵۸۲
۱	جدول X ^۲	جدول X ^۲	
	۶/۶۴	۳/۸۴	نتیجه
	معنادار نیست	معنادار است	

فرضیه چهارم:

«بین سن و منبع کنترل دانشجویان دانشگاه پیام نور نپاوند رابطه معنادار وجود دارد».

همان‌گونه که از نوع بیان فرضیه استنباط می‌شود جهت فرضیه مشخص نشده و لذا این آزمون دو دامنه است. برای آزمون فرضیه فوق از ضریب همبستگی کندال و پیرسون استفاده گردید (به جدول ۴ نگاه کنید).

همان‌گونه که از داده‌های تحلیل شده در جدول ۴ استنباط می‌شود، می‌توان فرض صفر را رد و فرض محقق را پذیرفت و نتیجه گرفت که: «بین سن و منبع کنترل دانشجویان دانشگاه پیام نور نپاوند رابطه معنادار، وجود دارد». به عبارت دیگر بین سن و منبع کنترل دانشجویان ضریب همبستگی معکوس وجود دارد و این یعنی به میزانی که سن دانشجویان بالا رفته منبع کنترل ایشان نیز درونی‌تر شده است».

جدول ۴: محاسبه رابطه بین سن و منبع کنترل دانشجویان با استفاده از ضرایب

همبستگی پیرسون و کندال			متغیر	نوع آزمون
سن	منبع کنترل			
۱,۰۰۰	۰,۰۰۲	ضریب همبستگی	منبع کنترل	ضریب همبستگی کندال
۰,۰۰۲	۰	سطح معناداری (دو دامنه)		
۲۷۰	۲۷۰	تعداد		
۱,۰۰۰	۰,۰۰۲	ضریب همبستگی	سن	ضریب همبستگی پیرسون
۰	۰,۰۰۲	سطح معناداری (دو دامنه)		
۲۷۰	۲۷۰	تعداد		
۱,۰۰۰	۰,۰۰۲	ضریب همبستگی	منبع کنترل	ضریب همبستگی کندال
۰,۰۰۲	۰	سطح معناداری (دو دامنه)		
۲۷۰	۲۷۰	تعداد		
۱,۰۰۰	۰,۰۰۲	ضریب همبستگی	سن	ضریب همبستگی پیرسون
۰	۰,۰۰۲	سطح معناداری (دو دامنه)		
۲۷۰	۲۷۰	تعداد		

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است (دو دامنه)

بحث و نتیجه‌گیری

مهم‌ترین و اساسی‌ترین بخش هر پژوهش، مورد بحث قرار دادن یافته‌ها و ارائه یک نتیجه‌گیری مبتنی بر تجارب پیشین و یافته‌های حاصل از پژوهش است. هدف اصلی این پژوهش مقایسه منبع کنترل دانشجویان سال اول (ترم دوم و پایین‌تر) و آخر (ترم هفتم و بالاتر) دانشگاه پیام نور مرکز نپاوند بوده است.

یکی از نتایجی که در این پژوهش حاصل شد تأثیر آموزش‌های

زمینه همخوانی ندارد، همانگونه که گفته شد، نتایج برخی پژوهش‌ها بیانگر این مطلب است که مردان در مقایسه با زنان از منبع کنترل درونی‌تری برخوردارند [۷].

به هر حال، همانگونه که در قسمت‌های قبلی گفته شد، یافته‌های پژوهش‌های مختلف در ارتباط با متغیر جنسیت و تأثیر آن در منبع کنترل افراد، متناقض و ابهام‌آمیز است. پژوهشگر اعتقاد دارد این فرضیه نیاز به یک پژوهش گسترده‌تر دارد و می‌طلبد که با نمونه‌های بزرگتر و در جامعه‌های بزرگتری مورد بررسی قرار بگیرد. در پژوهش ما تفاوت در منبع کنترل دانشجویان زن و دانشجویان مرد مورد بررسی قرار گرفته و همانگونه که ما می‌دانیم، دانشجویان نمونه کامل همه زنان و مردان یک جامعه نیستند، از اینرو نیاز به آزمون این فرضیه در جامعه‌های بزرگتر احساس می‌شود.

یکی دیگر از یافته‌های این پژوهش، پیدا کردن تفاوت معنادار بین منبع کنترل دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاهی است. نتایج نشان داده که بین منبع کنترل دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه پیام نور تفاوت معنادار وجود دارد. البته مشابه چنین یافته‌ای تاکنون در سوابق نظری و پژوهشی تحقیقات دیگران بیان نشده است یا حداقل تا جایی که نگارنده بررسی کرده است چنین فرضی تاکنون مورد توجه پژوهشگران نبوده است. به هر حال، این یافته نیز نیاز به پژوهش‌های بیشتری از سوی محققان علاقه‌مند، دارد. پژوهشگران علاقه‌مند به این موضوع، می‌توانند تفاوت در منبع کنترل دانشجویان رشته‌های علوم پایه و علوم انسانی را به عنوان فرض پژوهشی، مورد آزمون و بررسی قرار دهند.

آخرین یافته این تحقیق، وجود رابطه معکوس معنادار میان منبع کنترل دانشجویان و سن ایشان است. این یافته با نتایج برخی تحقیقات جاری در این زمینه هماهنگ است. البته برخی از پژوهش‌ها نیز در این زمینه وجود دارند که نتایجشان بیانگر عدم وجود رابطه میان این دو متغیر است [۱۴]. به هر حال آنچه که می‌توان از نتایج این تحقیق و یافته‌های پژوهش‌های گذشته استنباط کرد این است که واقعاً بین سن و منبع کنترل رابطه وجود دارد؛ در واقع، این رابطه را این گونه می‌توان تبیین کرد که معمولاً تا سنین میانسالی منبع کنترل افراد به سمت درونی شدن جهت پیدا می‌کند اما از این سنین به بعد جهت‌گیری منبع کنترل افراد تغییر و به سمت بیرونی شدن میل می‌کند. دلیل این پدیده را می‌توان به توانایی انسان در کنترل محیط پیرامونی و نقش‌های مؤثری که می‌تواند در سنین مختلف در جامعه بازی کند نسبت داد. Schultz در این رابطه بیان می‌کند که تلاش‌های انسان برای کنترل محیط بین سنین ۸ تا ۱۴ سالگی

از راه دور دانشگاه پیام نور بر تغییر منبع کنترل دانشجویان بود، این یافته با نظریه‌های پیشین در این زمینه هماهنگ است [۱۲]. همانگونه که گفته شد نتایج برخی پژوهش‌ها نشان داده که منبع کنترل یک خصیصه ثابت در طول عمر فرد نیست و با توجه به تجربیات فرد، محیط خانوادگی و اجتماعی وی، موفقیت‌ها و شکست‌هایی که تجربه می‌کند و نیز بالا رفتن سن او، ممکن است تغییر کند [۱۳]. طبیعی است نظام آموزش باز و از راه دور دانشگاه پیام نور که به عقیده بسیاری از مریبان سبب پرورش خصوصیتی همچون خودنظم‌دهی و خوداتکایی و استقلال عمل در دانشجویان می‌شود، می‌تواند در تعیین منبع کنترل دانشجویان نیز اثرگذار باشد. این یافته البته کاربردهای زیادی هم برای سایر نظام‌های آموزشی داراست. به دیگر نظام‌های آموزشی دانشگاهی نیز می‌توان توصیه کرد که در طراحی و تدوین فعالیت‌ها و تجربیات آموزشی خود به گونه‌ای عمل کنند که استقلال عمل و خود اتکایی یادگیرنده‌ها در ضمن یادگیری تسهیل و تقویت شود تا سبب شود آنان احساس مسئولیت بیشتری در فرایند یادگیری کرده و مستقل بار بیایند؛ همانگونه که نتایج پژوهش ما نشان داد شیوه‌های آموزشی یادگیرنده محور می‌توانند در تغییر منبع کنترل دانشجویان اثرگذار باشند. خانواده نهاد دیگری است که می‌تواند در تعیین و جهت‌دهی منبع کنترل افراد اثر فراوانی داشته باشد. به والدین توصیه می‌شود که در خانواده بر تلاش، یادگیری و مسئولیت‌پذیری تأکید داشته باشند و در عین حالی که خود الگویی از تعهد و مسئولیت‌پذیری را به نمایش می‌گذارند، رفتارهای متعهدانه را در کودکانشان تشویق و ترغیب نمایند؛ تحقیقات نشان داده است که بسیاری از درونی‌ها در خانواده‌های با الگوی باورهای درونی، پرورش یافته‌اند.

یک مفهوم دیگر مرتبط با منبع کنترل، اصطلاح درماندگی آموخته شده است. نظام‌های آموزشی و همین‌طور خانواده‌ها باید محیط زندگی یا تحصیل کودک را به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند تا کودک موفقیت را با مقداری منطقی از تلاش، تجربه کند. این احساس موفقیت دو حسن دارد یکی اینکه از احساس درماندگی آموخته شده در کودک جلوگیری می‌کند، از سوی دیگر باعث می‌شود تا فرد احساس کند که تا حدودی منابع تغییر در سرنوشت و محیط پیرامونی، در کنترل خود اوست نه علل ناشناخته بیرونی. این نوع از تجربیات به شکل‌گیری و تقویت جهت‌گیری منبع کنترل درونی در افراد، کمک خواهد کرد. علاوه بر نتایج فوق، بررسی ما نشان داد که جنسیت در تعیین منبع کنترل افراد تأثیر ندارد، که این یافته با نتایج برخی از پژوهش‌ها همسو است [۱۴] لیکن این یافته با نتایج برخی پژوهش‌ها در این

سنین میان‌سالی که نزدیک به سن بازنشستگی افراد است، به دلیل کاهش تدریجی قوای جسمانی و روانی افراد، انسان‌ها شاهد کاهش تأثیرگذاری نسبی نقش‌هایشان در جامعه هستند، این امر می‌تواند علت تغییر جهت‌گیری منبع کنترل افراد را بعد از سن میان‌سالی توجیه و تبیین نماید.

آشکار می‌شود [۱۰]. این سنین در واقع زمانی است که منبع کنترل افراد به سمت درونی شدن تمایل پیدا می‌کند. از همین سنین تا سنین میان‌سالی بتدریج توان تأثیرگذاری افراد در جامعه و امکان ایفای نقش‌های اجتماعی موثر در اجتماع بطور نسبی افزایش پیدا می‌کند؛ این سبب می‌شود تا فرد نقش و تأثیر اراده شخصی خویش را بطور نسبی بر سرنوشت خویش احساس نماید، خود این امر سبب می‌شود تا منبع کنترل فرد به سمت درونی شدن جهت پیدا کند. اما بعد از

References:

1. Rotter JB. Social Learning and clinical psychology. New York: Prentice-Hall; 1954.
2. Movaffagh K. Normalization of Rottr's locus of control scale for secondary students of Mashhad [Master's thesis]. [Tehran, Iran]: Allameh Tabatabaei University of Educational Sciences and Psychology College; 1996.
3. Seif A. Educational Psychology: Psychology of Teaching and Learning. Tehran: Agah pub; 2010.
4. Rotter JB. Generalized expectancies of internal versus external control of reinforcement. Psychological Monographs. 1966; 80:1-28.
5. Aminkhoe N. Investigation and comparison between locus of control, encounter methods, illogical believes of accustomed and no accustomed people (20-40 year old) in Boushehr province, and propose some guidelines for retraining accustomed people [Master's thesis]. [Tehran, Iran]: Allameh Tabatabaei University of educational sciences and Psychology College; 1998.
6. Karimi Y. Social Psychology. Tehran: Payame-Noor university publications; 2009.
7. Neill J. What is locus of control? [Internet]. 2006 [Cited 2009 March 24]. Available from: <http://wilderdom.com/psychology/loc/LocusOfControlWhatIs.html>.
8. Uguak UA, Elias HB, Uli J, Suandi T. The influence of causal elements of locus of control on academic achievement satisfaction. Journal of Instructional Psychology. 2007 Jun 1;34(2):120-129.
9. Aldwin CM, Gilman DF. Health, Illness and Optimal Ageing. London: Sage; 2004.
10. Schultz DP, Schultz SE. Theories of Personality. 8th rev. ed. Wadsworth: Thompson; 2005.
11. Lefcourt HM. Locus of Control: Current Trends in Theory and Research. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associate; 1976.
12. Liu Y, Lavelle E, Andris J. Experimental effects of online instruction on locus of control. USDLA Journal. 2002 Jun;16(6)
13. Levy Y. Assessing satisfaction and academic locus of control of dropout students in online learning courses. Hershy: Information Science Publishing; c2006. 115 p. (Cartelli A, editor. Teaching in the knowledge society: New Skills and Instruments for Teachers).
14. Ashby J. the impact of learning environment on student success in developmental math. 17th Annual Sloan-C International Conference on Online Learning. 2010 Nov 3-5; Lake Buena Vista, Florida